

Babicz, Józef / Wójcik, Zbigniew

Antonina Halicka 1908-1973

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/2, 331-335

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANTONINA HALICKA
1908—1973

W dniu 30 grudnia 1973 r. po długiej i ciężkiej chorobie zmarła w Warszawie prof. Antonina Halicka, dyrektor Muzeum Ziemi PAN, od 1969 roku członek Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN oraz Rady Naukowej Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN.

Antonina Halicka (z domu Jaroszewicz) urodziła się w dniu 13 II 1908 w Małym Łoświdzie na Ziemi Witebskiej. Szkołę średnią ukończyła w 1925 r. w Wilnie. Tam też rozpoczęła studia z zakresu petrografii (później także chemii) w Uniwersytecie Stefana Batorego. W 1930 r. podjęła pracę jako asystent przy Zakładzie Petrografii i Mineralogii u prof. Pawła Radziszewskiego. Kontynuowała ją po objęciu katedry w 1934 r. przez prof. S. Małkowskiego. Magisterium z zakresu petrografii uzyskała w 1935 roku, a doktorat nauk ścisłych w zakresie petrografii na podstawie studium *Zarys petrografii moren Wileńszczyzny* (nie publikowane) uzyskała w dniu 12 grudnia 1939 r.

Podczas asystentury na USB prowadziła rozległe studia terenowe, głównie na Wileńszczyźnie, a ponadto w Finlandii, Szwecji, Litwie i Łotwie. Zwiedziła także tereny wulkaniczne we Włoszech.

W latach 1940—1945 pracowała w litewskim urzędzie geologicznym w Wilnie, w ostatnim okresie zajmując stanowisko naczelnika Wydziału Geologiczno-Poszukiwawczego. Po przyjeździe do Warszawy w 1945 r. rozpoczęła pracę w Ministerstwie Apropowizacji i Handlu zrazu jako inspektor, a następnie naczelnik wydziału i zastępca dyrektora Departamentu Gospodarki Terenowej, a później także zastępca dyrektora Departamentu Artykułów Przemysłowych i Polityki Roździelniczej.

Od 1 czerwca 1947 r. przeszła na stanowisko wicedyrektora Muzeum Ziemi (będącego jeszcze w organizacji) pełniąc równocześnie funkcję naczelnika Wydziału Studiów Przyrodniczych w Zarządzie Centralnym Ministerstwa Oświaty (Departament Studiów Wyższych). Na tym stanowisku przyczyniła się wydatnie do organizacji studiów przyrodniczych (głównie geologicznych) w Polsce.

Z dniem 2 grudnia 1950 r. przejęła dyрекcyję Muzeum Ziemi (placówki podległej wówczas Ministerstwu Oświaty). Uczestniczyła jednak nadal w różnych komisjach dotyczących spraw badań naukowych. W 1951 r. brała udział w pracach I Kongresu Nauki Polskiej, gdzie przygotowała dwa referaty: Sekcji Nauk o Ziemi i Podsekcji Geologii.

W 1953 r. Muzeum Ziemi stało się oddziałem Instytutu Geologicznego Centralnego Urzędu Geologicznego. Stopniowo, dzięki jej uporowi placówka została po kilku latach odbudowana i w 1959 r. przeszła do Polskiej Akademii Nauk, gdzie uzyskała możliwości wszechstronnych prac badawczych, m. in. w zakresie historii nauk o Ziemi.

Uchwałą Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki z 27 V 1955 dr Halicka uzyskała tytuł profesora nadzwyczajnego.

Prof. Halicka działała w wielu organizacjach naukowych i społecznych. Pracowała aktywnie m. in. w Komitecie Geologicznym PAN, w Komitecie Badań Czwartorzędowych PAN, w Komitecie Historii Nauki i Techniki PAN, a ponadto w radach naukowych: Zakładu Nauk Geologicznych PAN, Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, Archiwum PAN, jak również w Towarzystwie Wiedzy Powszechnej (jako prezes Zarządu Stołecznego), w latach 1964—1968 w Lidze Ochrony Przyrody.

Osobną grupą placówek naukowych i oświatowych, której poświęcała zawsze wiele czasu, były muzea. Była członkiem Polskiego Komitetu Międzynarodowej Organizacji Muzealniczej (ICOM), członkiem wielu komisji okolicznościowych, a od 1973 r. członkiem Rady Programowej Muzealnictwa przy Ministerstwie Kultury i Sztuki. Reprezentowała sprawy polskiego muzealnictwa przyrodniczego na sesjach ICOM-u w Szwecji i Anglii.

Antonina Halicka była geologiem terenowym dużej miary. Jej studia specjalistyczne dotyczące Wileńszczyzny z okresu międzywojennego, a zwłaszcza prace o budowie geologicznej Łysej Góry pod Wilnem mają do dziś znaczenie podstawowe. W okresie powojennym prowadziła przez pewien czas badania geologiczne na Podhalu, wykazując konieczność dokonania rewizji wyników dawniejszych badań. Studiów tych jednak nie zdołała zakończyć. Cały czas swój poświęcała na organizację Muzeum Ziemi, stworzenie warunków do pracy innym. W ostatnich latach życia jej pasją naukową, obok muzeologii, była historia nauki, w której posiada poważne zasługi, choć nie są one w pełni udokumentowane publikacjami.

Prof. Halicka niezbyt często drukowała wyniki własnych przemyśleń. Pisała jednak bardzo dużo, a większość jej opracowań pozostała w rękopisach w Muzeum Ziemi i w archiwach różnych instytucji. Z okresu międzywojennego pochodzą jej krótkie opracowania geologiczne dotyczące Wileńszczyzny oraz krajów nadbałtyckich. W pracach tych dawała wielokrotnie wyraz zainteresowaniu historią nauki, a rozdział jednej z nich, poświęcony dziejom badań glazów narzutowych należy do bardzo wartościowych.

Z okresu powojennego na szczególne podkreślenie zasługuje jej artykuł poświęcony myśli naukowej Antoniego Bolesława Dobrowolskiego

oraz krótka notatka — stanowiące streszczenie referatu na sympozjum polsko-radzieckie w Leningradzie w 1972 r. na temat współpracy geologów polskich z geologami Litwy w 1940—1945 r.

Właściwy wyraz pasja naukowa prof. Halickiej znalazła przede wszystkim w przygotowywaniu ekspozycji muzealnych. Wśród wielu zorganizowanych (a niekiedy wręcz osobiście zmontowanych) wystaw, były także poświęcone historii nauk przyrodniczych. Zdolność syntetycznego ujmowania procesów rozwoju wielu gałęzi wiedzy, wielka znajomość literatury przedmiotu, doskonałe wyczucie przestrzeni wystawowej — to czynniki które decydowały o poważnej randze wystaw historycznych organizowanych przez Muzeum Ziemi. Nie sposób przedstawić wszystkich, jakie za dyktury prof. Halickiej zostały tam zorganizowane. Wspomnimy jedynie o najważniejszych.

W 1958 r. Muzeum Ziemi zorganizowało według scenariusza S. Małkowskiego i S. Czarnieckiego, wielką wystawę pt. *Stanisław Staszic i jego epoka*. Była ona, poza Warszawą, udostępniona także w Lidzbarku Warmińskim i w Grudziądzu. Wkład pracy prof. Halickiej do tej wystawy był duży.

W 1961 r. prof. Halicka zorganizowała na podstawie własnego scenariusza wystawę pt. *Nauki przyrodnicze w okresie Oświecenia w Polsce*. Stanowiła ona część ekspozycji muzeów warszawskich w Lidzbarku Warmińskim pod ogólną nazwą *Ignacy Krasicki i wiek Oświecenia*. Była to bez wątpienia pierwsza w Polsce wystawa tej rangi. Ekspozowano na niej nie tylko najcenniejsze druki z epoki, ale także bogaty zestaw instrumentów badawczych.

W 1964 r. prof. Halicka, korzystając z organizowanej w Muzeum Ziemi jubileuszowej sesji w 10 rocznicę zgonu Antoniego Bolesława Dobrowskiego, przygotowała kolejną wystawę historyczną. W scenariuszu, który sama napisała, uwzględniła zarówno osiągnięcia naukowe Dobrowskiego w geofizyce, jak i nowatorstwo jego myśli pedagogicznej.

W 1965 r. Muzeum Ziemi organizowało kolejną wystawę historyczną poświęconą polskiej kartografii geologicznej do 1919 r. Scenariusz napisał dr S. Czarniecki, a materiały zebrała mgr Z. Martini. W opracowaniu ostatecznej wersji wystawy, jak zwykle, czynnie uczestniczyła prof. Halicka. Dzięki jej pracy, ta piękna ekspozycja była doskonałą oprawą — odbywających się w Muzeum — obrad Podsekcji Historii Geologii XI Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki.

W ostatnich latach prof. Halicka organizowała liczne wystawy okolicznościowe poświęcone regionom, w których obradowały doroczne sesje Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Jedną z nich — według scenariusza B. Ceronowicz — zmontowała w Koninie, a inną — już w ostatnim roku życia — w Augustowie. Na wystawach tych zawsze ekspozowała problematykę historii badań danego regionu. Jedną z wystaw 1971 r. związana z 50-leciem Polskiego Towarzystwa Geologicznego ekspozowana w Krakowie miała ściśle charakter historyczny. Omawiała ona nie tylko wkład Towarzystwa do badań w poszczególnych regionach, ale także problematykę, którą Towarzystwo interesowało się szczególnie w różnych latach swego istnienia. Do tych zagadnień należały m. in. sprawy ochrony przyrody, muzealnictwa geologicznego, geologii w szkołach średnich itp. Obok tego wystawa podkreślała patronat Towarzystwa nad różnorodnymi badaniami, co znajdowało wyraz w organizacji sekcji specjalistycznych,

takich jak sedymentologiczna, tektoniczna, hydrogeologiczna, geofizyki geologicznej i inne.

Muzeum Ziemi miało wieloletnie tradycje w zakresie badań nad historią nauki. Sięgają one okresu międzywojennego i wiążą z nazwiskiem Stanisława Małkowskiego. Pracę na tym polu rozpoczęto na szerszą skalę (pod kierownictwem Małkowskiego) w okresie powojennym. Jednakże dopiero w ostatnich 15 latach nastąpiło ich zwielokrotnienie. Stało się to dzięki włączeniu do prac organizacyjnych prof. Halickiej. Rezultaty działalności w tym zakresie były różne. Przede wszystkim wydawano tomy historyczne *Prac Muzeum Ziemi*. Zaczęły się one ukazywać w 1966 r. i do zgonu prof. Halickiej, która była redaktorem wydawnictwa wydano w sumie sześć obszernych tomów, a siódmy złożono do druku 29 XII 1973, tj. w przeddzień śmierci redaktora. Zebrano także materiał do tomów dalszych.

Pasja, z jaką prof. Halicka poświęcała się organizacji badań nad historią nauki, przyczyniła się do zainteresowania innych pracowników Muzeum Ziemi tą dziedziną; wystarczy wspomnieć, że w latach 1968—1973 obroniono tam dwa doktoraty i jedną przeprowadzono habilitację z historii nauk o Ziemi.

Duże znaczenie dla badań dziejów geologii miały sympozja polsko-radzieckie z historii geologii i geografii. Muzeum Ziemi wspólnie z Zakładem Historii Nauki i Techniki PAN reprezentowało na nich stronę polską, a stronę radziecką Akademia Nauk ZSRR. Pierwsze odbyło się w roku 1969 w Polsce, a drugie w 1972 w Związku Radzieckim. Sympozja te zbliżyły historyków nauki Polski i ZSRR oraz przyniosły bogaty materiał dotyczący badań prowadzonych przez Rosjan w Polsce i przez Polaków w Rosji (przed I wojną światową). Wykazały, że w historii współpracy obydwu narodów istnieje wiele pięknych kart, których poznanie wymaga dalszych zbiorowych studiów. Uczyniono już wiele by po raz trzeci mogli się zebrać historycy obu krajów dla wymiany najnowszych wyników badań. Jest nadzieja, że plany i zamiary prof. Halickiej zmierzające do organizacji sympozjum w Irkucku, poświęconego badaniom polskim na Syberii, zostaną zrealizowane.

Dwóm — dotychczas odbytym — sympozjom polsko-radzieckim patronował Międzynarodowy Komitet Historii Geologii (INHIGEO). Nic więc dziwnego, że w uznaniu zasług Antoniny Halickiej — położonych dla ich zorganizowania — historycy nauki z Polski i Związku Radzieckiego wysunęli jej kandydaturę na członka tej organizacji. Wybór dokonany został podczas sesji Międzynarodowego Kongresu Geologicznego w Montrealu w 1972 r. Uzasadniając wówczas tę decyzję, przewodniczący INHIGEO — prof. W. W. Tichomirow zalecił komitetom krajowym organizację podobnych sympozjum, zwłaszcza między państwami sąsiadującymi ze sobą.

Prof. Halicka żywo interesowała się wieloma problemami historii nauki w Polsce biorąc aktywny udział w pracach Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, służąc radami oraz przewodnicząc komisjom dla spraw stopni naukowych pracowników i współpracowników Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN. Pod jej kierownictwem Muzeum Ziemi stało się poważną placówką badawczą w zakresie historii nauk geologicznych, znaną nie tylko w naszym kraju. Niemalże wpływ miały na to osobiste kontakty i współpraca prof. Halickiej z historykami nauki z Polski, Związku Radzieckiego i innych krajów.

Józef Babicz, Zbigniew Wójcik

WYKAZ PRAC PROF. ANTONINY HALICKIEJ Z ZAKRESU
HISTORII NAUK GEOLOGICZNYCH

1. *Kamienie narzutowe, ich znaczenie naukowe i historia badań.* „Wiadomości Muzeum Ziemi” t. 1: 1938 s. 129—136.
2. *O utworach morenowych Łysej Góry pod Wilnem.* „Starunia” nr 15 1938 [na s. 2—12 Rzut oka na historię i metody petrograficznych badań moren czwartorzędowych Europy].
3. *Outokumpu („Dziwne wzgórze”).* „Wiadomości Muzeum Ziemi” t. 1: 1938 s. 136—140 [historia odkrycia złoża miedzi w Finlandii].
4. *Państwowe Muzeum Ziemi.* Rozmowę przeprowadził Andrzej Skarżyński. „Życie Nauki” R. 5: 1950 s. 706—713 [na s. 712 *Historia nauk o Ziemi*].
5. *Pięćdziesiąt lat temu w walce o postęp nauki.* „Odrodzenie” 1950 nr 4 s. 7.
6. *Podsekcja geologii.* W: *I Kongres Nauki Polskiej.* Warszawa 1951 s. I—III, 1—128 [anonimowo opublikowany referat omawiający szeroko rozwój badań geologicznych m. in. w okresie międzywojennym].
7. *Muzeum Ziemi w roku 1951.* „Wiadomości Muzeum Ziemi” t. 6: 1952 s. 474—495 [artykuł anonimowy; na s. 480 *Archiwum historii nauk o Ziemi*].
8. *Stanisław Karaczewski 13 VIII 1878 — 27 XI 1954.* „Życie Szkoły Wyższej” [R. 3:] 1955 nr 3 s. 98—99.
9. *Stanisław Karczewski. Wspomnienie pośmiertne.* „Przegląd Geologiczny” R. 3: 1955 zes. 1 s. 34—35 [podpisane: H. A.].
10. *Roman Kongiel 29 VI 1904 — 23 VI 1960.* *Prace Muzeum Ziemi* nr 5 1962 wkładka luźna 3 strony nie numerowane [podpisane: Kierownictwo Muzeum Ziemi].
11. [Przemówienie na sesji jubileuszowej 40-lecia Instytutu Geologicznego]. *Prace Instytutu Geologicznego* t. 30 1964 cz. IV s. 20.
12. *W 10-lecie zgonu A. B. Dobrowolskiego, przyrodnika i humanisty.* „Przegląd Humanistyczny” R. 9: 1955 s. 169—174.
13. *Przedmowa.* W: B. Kosmowska-Ceranowicz: *Katalog wystawy Polska kartografia geologiczna przed 1919 r.* Warszawa 1968 s. 3—5.
14. *Do czytelników.* *Prace Muzeum Ziemi* nr 18 cz. II: 1971 wkładka luźna 1 strona [apel o nadsyłanie do Muzeum Ziemi materiałów do historii nauk geologicznych; podpisane: Kierownictwo Muzeum Ziemi PAN].
15. *Fragment przemówienia na uroczystości jubileuszowej.* W: J. Zborowski: *Pisma podhalańskie.* T. 1. Kraków 1971 s. 91.
16. *Współpraca geologów polskich z geologami Litewskiej SRR w latach 1940—1945.* W: *Historia rosyjsko-polskich kontaktów w dziedzinie geologii i geografii. Streszczenia referatów. II — Polsko-Radzieckie Sympozjum Leningrad 12 VI — 19 VI 1972.* Warszawa 1972 s. 58—61.